TA'LIM TIZIMI, MADANIY MUHIT VA OILADA YOSHLAR TARBIYASINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI

Tillayev Bobomurod Abduvoxobovich
Namangan davlat pedagogika instituti
Falsafiy va tarixiy fanlar kafedrasi katta o'qituvchisi,
falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Mamadaliyeva Nozima Qosim qizi
Namangan davlat pedagogika instituti
Ijtimoiy fanlar fakulteti Milliy g'oya,
ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi
yo'nalishi 4-bosqich talabasi
Telefon: +998937104075
https://doi.org/10.5281/zenodo.24474099

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta'lim tizimi, madaniy muhit va oilada yoshlar tarbiyasini shakllantirishning muhim pedagogik hamda ijtimoiy jihatlari yoritiladi. Yosh avlodning ma'naviy dunyoqarashi, axloqiy fazilatlari, milliy qadriyatlarga hurmati va ijtimoiy mas'uliyatini rivojlantirishda ta'lim muassasalari, oila hamda madaniy muhitning o'zaro hamkorligi tahlil qilinadi. Shuningdek, yoshlarni vatanparvarlik, insonparvarlik, bag'rikenglik va mustaqil fikrlash ruhida tarbiyalashning samarali usullari ko'rib chiqiladi. Maqolada zamonaviy axborot makonining yoshlar ongiga ta'siri, tarbiyaviy jarayonda milliy an'analardan foydalanish va ota-onalar mas'uliyatini oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratilib, barkamol avlodni voyaga yetkazish bo'yicha amaliy takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: yoshlar tarbiyasi, ta'lim tizimi, madaniy muhit, oila, ma'naviyat, milliy qadriyatlar, axloqiy tarbiya, vatanparvarlik, ijtimoiy mas'uliyat.

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda yosh avlodni har tomonlama barkamol, mustaqil fikrlaydigan, ma'naviy yetuk va ijtimoiy mas'uliyatli insonlar etib tarbiyalash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki jamiyatning kelajakdagi taraqqiyoti, uning iqtisodiy, siyosiy va madaniy salohiyati, eng avvalo, yoshlarning bilim darajasi, dunyoqarashi hamda tarbiyaviy sifatlariga bog'liq. Yoshlar tarbiyasi faqat ta'lim muassasalarining vazifasi bo'lib qolmasdan, balki oila, mahalla, madaniy muassasalar va keng jamoatchilikning hamkorligini talab qiladigan murakkab jarayondir.

Yosh avlodning shaxs sifatida shakllanishida uchta muhim muhit – ta'lim tizimi, madaniy muhit va oila alohida o'rin egallaydi. Ushbu omillar bir-birini to'ldirgan holda yoshlarning ma'naviy dunyosi, axloqiy qarashlari va hayotiy pozitsiyasini shakllantiradi.

Ta'lim tizimi yoshlarning nafaqat bilim olishi, balki ijtimoiy hayotga tayyorlanishi, kasbiy yo'nalishini belgilashi va shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishida muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy ta'lim jarayoni o'quvchilarga tayyor ma'lumotlarni yetkazish bilangina cheklanmasligi, ularda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, to'g'ri qaror qabul qilish va boshqalarning fikriga hurmat bilan munosabatda bo'lish ko'nikmalarini ham shakllantirishi lozim[1].

Masalan, umumta'lim maktablarida tashkil etiladigan ma'naviyat soatlari, kitobxonlik tadbirlari, tarixiy sanalarga bag'ishlangan uchrashuvlar o'quvchilarning milliy o'zlikni anglashiga yordam beradi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

O‘quvchilar buyuk ajdodlarimiz hayoti va ilmiy merosini o‘rganish orqali ilmga intilish, mehnatsevarlik, halollik va vatanparvarlik kabi fazilatlarning mazmunini chuqurroq tushunadilar.

Bundan tashqari, pedagogning shaxsiy namunasi tarbiyaviy jarayonning samaradorligini belgilovchi muhim omildir. O‘quvchiga odob-axloq haqida ma’ruza qilish bilan birga, o‘qituvchining o‘zi ham adolatli, xushmuomala, mas’uliyatli va talabchan bo‘lishi zarur. Masalan, o‘qituvchi barcha o‘quvchilarga teng munosabatda bo‘lsa, ularning fikrini tinglasa va xatolarini kamsitmasdan tushuntirsa, yoshlar ham o‘zaro hurmat va adolat tamoyillariga amal qilishni o‘rganadi.

Oliy ta’lim muassasalarida esa talabalarni ilmiy izlanishlarga, ijtimoiy loyihalarga va jamoat ishlariga jalb etish muhimdir. Bunday faoliyat yoshlarda tashabbuskorlik, yetakchilik, mas’uliyat va jamoada ishlash madaniyatini rivojlantiradi.

Madaniy muhit insonning ma’naviy kamoloti, estetik qarashlari va ijtimoiy xulq-atvorini shakllantiruvchi muhim omillardan biridir. Kitobxonlik, teatr, musiqa, milliy san’at, urf-odatlar va tarixiy meros yoshlarning dunyoqarashini boyitadi. Ayniqsa, milliy madaniyat bilan zamonaviy qadriyatlarning uyg‘unligi yosh avlodni keng fikrlaydigan, o‘z tarixini anglaydigan va boshqa xalqlarning madaniyatiga hurmat bilan qaraydigan shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi[2].

Masalan, yoshlarning muzeylar, tarixiy obidalar va teatr tomoshalariga tashrif buyurishi ularda tarixiy xotira va estetik didni rivojlantiradi. Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Mirzo Ulug‘bek kabi buyuk siymolarning hayoti va ijodini o‘rganish orqali yoshlarda ilmga muhabbat, ijodkorlik va yuksak insoniy fazilatlarga intilish kuchayadi.

Bugungi kunda madaniy muhit tushunchasi faqat an’anaviy san’at va madaniyat muassasalari bilan chegaralanmaydi. Internet, ijtimoiy tarmoqlar, elektron kutubxonalar va raqamli axborot platformalari ham yoshlarning ma’naviy shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Shu sababli yoshlarda media savodxonlikni rivojlantirish zarur[3].

Masalan, ijtimoiy tarmoqlarda tarqaladigan tekshirilmagan xabarlar, zo‘ravonlikni targ‘ib qiluvchi materiallar yoki zararli g‘oyalar yoshlarning fikrlashiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bunday vaziyatlarda yoshlarni axborot manbalarini tekshirishga, yolg‘on ma’lumotlarni haqiqiy axborotdan farqlashga va internetdan maqsadli foydalanishga o‘rgatish muhimdir.

Oila yosh shaxsning dastlabki tarbiya maskani hisoblanadi. Bola ilk axloqiy tushunchalar, muomala madaniyati, mehr-oqibat, hurmat, mas’uliyat va mehnatsevarlik kabi fazilatlarni, avvalo, oilada o‘zlashtiradi. Shu bois ota-onaning kundalik xatti-harakati, o‘zaro munosabati va farzand bilan muloqot qilish uslubi uning kelajakdagi shaxsiy rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Oilaviy tarbiyada eng muhim jihatlardan biri – farzandga nasihat qilish bilan cheklanmasdan, unga shaxsiy namuna ko‘rsatishdir. Masalan, ota-ona kitob o‘qishni odat qilgan oilada farzandning ham mutolaaga qiziqishi ortishi mumkin. Uy yumushlarini oila a’zolari o‘rtasida adolatli taqsimlash esa bolalarda mehnatsevarlik, hamkorlik va mas’uliyat hissini rivojlantiradi[4].

Shuningdek, farzand bilan muntazam suhbatlashish, uning fikr va takliflarini tinglash, muammolariga befarq bo‘lmaslik katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. Ayrim hollarda ota-onalar farzandining faqat o‘qish natijalari va baholariga e’tibor qaratib, uning ruhiy kechinmalari, qiziqishlari va ijtimoiy munosabatlarini yetarlicha hisobga olmaydilar. Aslida esa sog‘lom oilaviy muloqot bolaning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi.

Masalan, o‘smir yoshidagi farzand internetda ko‘p vaqt o‘tkazayotgan bo‘lsa, uni keskin taqiqlar bilan cheklash o‘rniga, internetdan foydalanish maqsadini aniqlash, foydali mashg‘ulotlarga yo‘naltirish va vaqtni to‘g‘ri taqsimlashga o‘rgatish maqsadga muvofiqdir.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Yoshlar tarbiyasida kutilgan natijaga erishish uchun ta'lim muassasasi, oila va madaniy muhit o'rtasida uzviy hamkorlik yo'lga qo'yilishi zarur. Ushbu uchta tarbiya omili bir-biridan ajralgan holda faoliyat yuritsa, tarbiyaviy ta'sirning izchilligi susayishi mumkin.

Hamkorlikni rivojlantirish uchun bir qator amaliy tadbirlarni amalga oshirish mumkin. Jumladan:

Maktablarda ota-onalar, pedagoglar va o'quvchilar ishtirokida tarbiyaviy uchrashuvlar tashkil etish.

Oilaviy kitobxonlik va milliy qadriyatlarni targ'ib qiluvchi tanlovlarni o'tkazish.

Yoshlarni teatr, muzey, kutubxona va tarixiy maskanlarga muntazam jalb qilish.

Mahallalarda sport, san'at va kasb-hunarga yo'naltirilgan to'garaklar faoliyatini kengaytirish.

Yoshlarning ijtimoiy loyihalar va xayriya tadbirlaridagi ishtirokini rag'batlantirish[5].

Masalan, maktab tomonidan tashkil etilgan «Bir oila – bir kitob» loyihasi ota-onalar va farzandlarning birgalikda kitob o'qishiga imkon yaratadi. Loyiha doirasida oila a'zolari o'qilgan asar mazmunini muhokama qilib, undan olgan taassurotlarini boshqalar bilan baham ko'rishlari mumkin. Bu jarayon oilaviy muloqotni kuchaytirish bilan birga, yoshlarning nutqiy va tahliliy qobiliyatlarini ham rivojlantiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, yoshlar tarbiyasini shakllantirish ta'lim tizimi, madaniy muhit va oilaning o'zaro hamkorligiga asoslangan uzluksiz jarayondir. Ta'lim yoshlarning bilim va tafakkurini rivojlantirsa, madaniy muhit ularning ma'naviy-estetik dunyosini boyitadi, oila esa insoniy fazilatlar va axloqiy qarashlarning dastlabki poydevorini yaratadi.

Shu sababli yosh avlod tarbiyasida ushbu uchta muhitning imkoniyatlaridan kompleks foydalanish, ota-onalar va pedagoglarning mas'uliyatini oshirish, milliy qadriyatlarni zamonaviy tarbiya usullari bilan uyg'unlashtirish muhimdir. Eng asosiysi, yoshlarni faqat bilimli emas, balki mustaqil fikrlaydigan, halol, vatanparvar, madaniyatli va jamiyat oldidagi mas'uliyatini anglaydigan insonlar etib voyaga yetkazish bugungi kunning ustuvor vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Nishonova S. Komil inson tarbiyasi. – Toshkent: Istiqlol, 2023. 256. b
2. G'aybullayev N.R. Pedagogika. – Toshkent: Universitet, 2019.
3. To'raqulov X.A. Pedagogik tadqiqotlarda axborot tizimlari va texnologiyalari. – Toshkent: Fan, 2026. 145. b
4. Mavlonova R.A., To'rayeva O.T., Holiqberdiyev K.M. Pedagogika. – Toshkent: O'qituvchi, 2021. B- 567
5. Quronov M. Milliy tarbiya. – Toshkent: Ma'naviyat, 2017. 178. b

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.